

Цивільне право і цивільний процес; сімейне право;
міжнародне приватне право

УДК 347.921.8

Череватенко Ірина Миколаївна

*кандидат юридичних наук,
асистентка кафедри цивільної юстиції та адвокатури
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого*

Cherevatenko Iryna

*PhD in Law, Assistant of the Department Civil Justice and Advocacy
Yaroslav Mudryi National Law University
ORCID: 0000-0003-2937-1529*

Ірха Анастасія Сергіївна

*студентка факультету адвокатури
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

Irkha Anastasia

*Student of the Faculty of Advocacy
Yaroslav Mudryi National Law University*

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ БЕЗОПЛАТНОЇ ВТОРИННОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ

PROBLEMATIC ASPECTS OF FREE SECONDARY LEGAL AID IN CIVIL CASES

Анотація. У статті досліджено актуальні проблеми, які виникають при захисті цивільних прав осіб, які звернулися до системи безоплатної вторинної правової допомоги. Недосконалість нормативно-правового регулювання створює безліч перешкод. По-перше, у доступі особи до безоплатної правової допомоги, а, по-друге, у ефективному функціонуванні даного інституту. Оскільки основним завданням цивільного судочинства,

визначеним Цивільним процесуальним кодексом України, є ефективний захист порушених, невизнаних або оспорених прав та свобод особи, то для того, щоб досягти зазначеної «ефективності» необхідно, щоб кожен інститут у цивільному процесі, в тому числі й надання правової допомоги, належним чином функціонував задля досягнення єдиної мети.

Цивільний процесуальний кодекс України не передбачає визначення процедури та специфіки надання безоплатної правової допомоги. Відтак, у статті досліджуються основні проблеми механізму надання безоплатної правової адвокатою. Крім того, проаналізовано положення щодо «вільного обрання адвоката» у контексті вибору адвоката особою, яка має можливість оплатити юридичні послуги самотійно та осіб, які звернулися до системи безоплатної вторинної правової допомоги.

Також, розглянуто практику Європейського Суду з прав людини з метою підтвердження тези, що на практиці перевага у наданні безоплатної правової допомоги надається кримінальним справам, аніж цивільним. У статті досліджено й проблеми, що виникають тоді, коли мова йде про захист цивільних справ у міжнародних судах, бо національне законодавство містить пряму вказівку на відмову від наданні такого виду правової допомоги.

Ключові слова: *безоплатна правова допомога, адвокат, цивільний процес, представник, адвокатська діяльність.*

Summary. *The article investigated the actual problems that arise in the protection of civil rights of persons who have applied to the system of free secondary legal aid. Imperfection of legal regulation creates many obstacles. Firstly, in the person's access to free legal aid, and, secondly, in the effective functioning of this institute. Since the main task of civil proceedings, defined by the Civil Procedure Code of Ukraine, is the effective protection of violated, unrecognized or challenged rights and freedoms of a person, in order to achieve*

this «efficiency» it is necessary that each institution in the civil process, including the provision of legal assistance, properly function to achieve a single goal.

The Civil Procedure Code of Ukraine does not provide for the definition of the procedure and specifics of providing free legal aid. Therefore, the article explores the main problems of the mechanism of providing free legal counsel. In addition, the provisions on the "free election of a lawyer" in the context of the choice of a lawyer by a person who has the opportunity to pay for legal services independently and persons who have applied to the system of free secondary legal aid are analyzed.

Also, the case-law of the European Court of Human Rights was considered in order to confirm the thesis that in practice the advantage in providing free legal aid is given to criminal cases rather than to civil ones. The article also examines the problems that arise when it comes to protecting civil cases in international courts, because national legislation contains a direct indication of refusal to provide this type of legal assistance.

Key words: *free legal aid, lawyer, civil procedure, representative, advocacy.*

Постановка проблеми. Впровадження інституту надання безоплатної правової допомоги стало важливим кроком для забезпечення доступу до правосуддя вразливих категорій населення та стало одним із ключових інструментів таких осіб захистити свої порушенні, невизнані чи оспорювані права та інтереси. Однак, незважаючи на те, що інститут безоплатної правової допомоги знайшов своє відображення в чинному законодавстві, деякі питання доступу до безоплатної правової допомоги та безпосередньо процедури надання такої допомоги залишаються невирішеними, а на практиці перешкоди та суттєві недоліки у надданні безоплатної правової допомоги підривають ефективність запровадження

такої системи. Тому необхідно знайти інструменти задля модернізації та поліпшення правової регламентації цього правового інституту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню надання безоплатної правової допомоги у своїх працях приділяли увагу такі науковці, як Т. Б. Вільчик [1], С. В. Гончаренко [2], В. В. Комаров [3], О. М. Макєєва [4], Ю. В. Некласа [5], Н.Ю. Сакара [6], М. В. Стаматіна [7], Ю. Т. Шрамко [8], О. Г. Яновська [9] та інші видатні вчені.

Проте, незважаючи на велику увагу, яка була приділена цій тематиці, все ж таки деякі питання залишаються неврегульованими, оскільки з часу запровадження інституту безоплатної вторинної правової допомоги у цивільному судочинстві пройшло не так багато часу, який необхідний для приведення правової регламентації до найвищого рівня.

Формування цілей статті (постановка завдання). Метою статті є аналіз чинної нормативної правової бази та міжнародної практики щодо процедури надання безоплатної правової допомоги й внесення пропозицій для вдосконалення досліджуваного правового інституту задля підвищення доступності до безоплатної правової допомоги кожній особі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ефективне вирішення спору та відновлення порушених, невизнаних або оспорених прав та інтересів особи знаходиться у тісному взаємозв'язку з діяльністю не лише суду, який безпосередньо вирішує справу по суті, а й з роботою такої процесуальної фігури в цивільному судочинстві як адвокат, оскільки від якості наданої правової допомоги, освіти та практичних навичок залежить наскільки вигідним та справедливим буде рішення суду для особи, яка звернулася за допомогою до адвоката. Також, враховуючи сучасний стан та постійне реформування правозахисних органів в Україні, ускладнюється самостійний захист особою своїх прав та охоронюваних законом інтересів, тому виникає потреба звернутися до професіонала, а так як кожна послуга спеціаліста має свою ціну, то матеріальне становище особи може стати на

заваді у доступі до професійної правничої допомоги, яку зі свого боку можна вважати одним із важливих інструментів, які допомагають у досягненні головної мети цивільного судочинства – захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави (ч. 1 ст. 2 ЦПК) [10].

Право на безоплатну правову допомогу знайшло своє відображення в міжнародних документах. У Міжнародному пакті про громадянські і політичні права було закріплено право кожного на самостійний захист або на захист через обраного захисника, який в інтересах правосуддя може призначатись для особи безкоштовно, коли вона не має достатньо коштів, щоб оплатити захисника самостійно [11]. Зі свого боку Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод (далі – Конвенція), яка вважається фундаментальним міжнародним документом в галузі прав та свобод людини передбачила право особи на справедливий судовий розгляд, але згадка про використання юридичної допомоги безоплатного адвоката стосується лише кримінальних правопорушень (п. 3 ст. 6 Конвенції) [12]. Тому виникає питання, а чи буде мати право на безоплатну правову допомогу особа у цивільному процесі. Відповідь можна знайти проаналізувавши практику Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), а так як ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» [13] вказує на те, що Конвенція і практика ЄСПЛ є джерелом права в нашій державі, то звернення до прецедентної практики Суду є актуальним для вирішення поставленої проблеми.

На практичне застосування статті 6 Конвенції у спорах, які мають «цивільний» характер ЄСПЛ вказав у декількох своїх рішеннях, так, у справі «Кьоніг проти Німеччини» для вирішення питання чи є право цивільним у контексті Конвенції, необхідно проаналізувати його зміст відокремлено від кваліфікації, яка міститься у законодавстві відповідної держави [14]. У справі «Ейрі проти Ірландії», яка стосувалася окремого проживання

подружжя, було зазначено, що стаття 6 Конвенції є ключовою для вирішення спорів між фізичними особами-громадянами згідно із національним законодавством і її практичне застосування є незаперечним для Суду [15]. Тобто прецедентна практика виходить з того, що право на справедливий суд у контексті статті 6 має практично втілюватись у рішеннях Суду, які стосуються спорів «цивільного» характеру, але так як у зазначених рішеннях застосовується п. 1 ст. 6, який стосується загальних положень права особи на справедливий суд, питання отримання безоплатної правової допомоги залишається відкритим.

Європейський суд у ряді рішень дав більш широке трактування права саме на безоплатну правову допомогу, ніж те що згадано у п. 3 ст. 6 Конвенції. Визначальним є рішення у справі «Ейрі проти Ірландії», де заявниця через складність спору не змогла самотійно захистити свої права в суді без допомоги адвоката, оплатити якого вона не мала можливості через скрутне фінансове становище, а необхідних знань в юриспруденції щоб самотійно захистити себе без допомоги адвоката заявниця не мала. Тому Суд у даній справі відступив від загальних положень Конвенції та вказав, що у випадках, коли професійна правова допомога необхідна для забезпечення ефективного доступу до суду держава повинна надати особі таку допомогу на безоплатній основі. Проте Суд звернув увагу на неабсолютний характер таких відступів від загальноприйнятих норм та підкреслив, що держава не повинна гарантувати безкоштовну правову допомогу у кожному спорі, який має цивільний характер та відзначив, що все ж таки п. 3 ст. 6 відноситься до кримінального процесу. На підтвердження цього, була висловлена ще одна правова позиція у справі «Ессаді проти Франції», де було зазначено, що п. 3 ст. 6 стосується гарантування права надання безкоштовної правової допомоги у кримінальних провадженнях за певними обставинами, а п. 1 ст. 6 безпосередньо не розкриває питання про правову допомогу, а лише вирішує

загальні питання [16]. Однак враховуючи проаналізовані прецеденти та першочергову мету створення Конвенції – ефективний захист прав людини, у тому числі й забезпечення права на доступ до правосуддя в деяких випадках Суд може зобов'язати державу надати правову допомогу безоплатно, коли така допомога може вплинути на критерій ефективного доступу до Суду.

Таким чином, стає очевидним, що ЄСПЛ не обмежує в загальному розумінні дію права на правову допомогу лише сферою кримінального судочинства, оскільки у багатьох рішеннях Суд часто використовував в частині тлумачення статті 6 таку категорію як «цивільний» характер спору, тому права, передбачені п. 3 ст. 6 Конвенції, є складеним елементом загального поняття справедливого судового розгляду [5]. Проте надання правової допомоги безоплатно у цивільних справах в аспекті міжнародної правової регламентації не є однозначним, оскільки у прецедентній практиці було вказано не на обов'язок держави забезпечити особу безоплатним адвокатом, а все ж таки на можливість, тобто у кожній справі це питання буде вирішуватись індивідуально в залежності від обставин та значення спору.

Положення міжнародного права закріплені і в Конституції України, але незважаючи на те, що право громадян України на безоплатну правову допомогу закріплено в Основному Законі, протягом тривалого часу цей інститут не мав механізму реалізації отримання такої допомоги. Також необхідно враховувати той факт, що значна кількість порушених прав елементарно не відновлюється, оскільки багато хто вважає, що звернення до суду буде коштувати дуже дорого, а плата за послуги адвоката може здатися «непідйомною». Таким чином, виникла ситуація, що вразливі категорії осіб нашої держави були позбавлені фахового представництва у суді, це створювало нерівні умови та ставило під сумнів взагалі справедливість системи правосуддя. Першим вирішальним кроком у правовій регламентації

інституту безоплатної правової допомоги стало прийняття Закону України «Про безоплатну правову допомогу». Відповідно до вищезгаданого Закону право на безоплатну вторинну допомогу, яка стосується представництва особи в суді, мають лише окремі категорії осіб, визначені законом – особи, які вважаються малозабезпеченими залежно від співвідношення середньомісячного доходу з прожитковим мінімумом та належності особи до тих категорій осіб, для яких законами вже передбачено право на безоплатну правову допомогу [17]. У Цивільному процесуальному кодексі України (далі – ЦПК) існує вказівка на безоплатну правову допомогу. Однак процесуальне законодавство не містить положень про специфіку надання такої допомоги. Позаяк особливості надання та проблеми інституту безоплатної правової допомоги визначаються Законом України «Про безоплатну правову допомогу» (далі – Закон).

У першу чергу, слід вказати на принцип вільного обрання представника, в аспекті безоплатної правової допомоги. Адвоката призначає Центр з надання безоплатної вторинної правової допомоги, тобто в такому разі особа не може самостійно обирати представника, керуючись такими категоріями як довіра та власна симпатія до певного адвоката. Доречно зауважити, що «вільний вибір представника» у контексті безоплатної правової допомоги не повинен стосуватися певного суб'єктивного ставлення особи до відповідного адвоката або особистісної неприязні, оскільки головним завданням професійного представника є надання якісної допомоги, зазначений обов'язок суб'єкта надання безоплатної вторинної правової допомоги закріплюється й в Законі. Але виникає ситуація, що особа, яка має матеріальну можливість залучити платного адвоката може обирати такого представника, а в системі надання безоплатної правової допомоги право «обирати» виключається, тому можна говорити про дискримінацію осіб за матеріальною ознакою. З іншого боку, інститут безоплатної правової допомоги містить стандарти якості щодо надання

такої допомоги, тому рівень професіоналізму безоплатного адвоката не відрізняється від представника, який працює на оплатній основі.

Міжнародна правова регламентація інституту безоплатної правової набрала значних обертів у зв'язку з процесом європейської інтеграції й імплементації міжнародних норм. Позаяк це й вплинуло на стандарти надання безоплатної правової допомоги. Одним із головних завдань, які ставляться перед представником вторинної правової допомоги в цивільному процесі, є якісне надання адвокатських послуг, але тлумачення критерія «якості» не знайшло свого відображення ані в ЦПК, ані в Законі. Допомогти у цьому питанні може такий міжвідомчий нормативний акт як Наказ Міністерства юстиції України «Про затвердження стандартів якості надання безоплатної вторинної правової допомоги у цивільному, адміністративному процесах та представництва у кримінальному процесі» від 21.12.2017 р. № 4125/5, відповідно до якого головною метою розроблення стандартів є як раз надання якісної безоплатної вторинної правової допомоги [18]. Однак, проаналізувавши цей документ, можна зробити висновок, що зазначені стандарти стосуються безпосередньо механізму надання правової допомоги, а саме там містяться положення, які стосуються суто процесуального порядку, наприклад, дотримання адвокатом строків, інформування клієнта про стан розгляду справи, визначення кола повноважень та інші. Тобто стандарти від яких залежить якість наданої безоплатної допомоги стосуються лише «процедури» надання такої допомоги, однак якщо більш широко тлумачити критерій «якості» і говорити про таку властивість адвокатської послуги як задоволення обумовленої чи передбачуваної потреби, то стандартизації лише самого процесу надання послуги недостатньо, оскільки діяльності щодо захисту цивільного права особи передуює ще й процедура набуття статусу адвоката, який має право надавати вторинну правову допомогу.

Так, щоб адвокат мав право надавати вторинну правову допомогу безоплатно успішного проходження кваліфікаційного іспиту та наявності посвідчення адвоката недостатньо, бо ще необхідно пройти спеціальний конкурс. Можна вважати, така система набуття статусу безоплатного адвоката є достатньо ускладненою, оскільки для того, щоб отримати професію адвоката необхідно пройти нелегкий шлях та успішно скласти кваліфікаційний іспит, а також можна говорити, що проведення органами Міністерства юстиції конкурсів з відбору адвокатів для надання безоплатної правової допомоги є порушенням незалежності адвокатури в Україні та діяльності органів адвокатського самоврядування. Тому доцільніше було б, наприклад, включити курс «Вступ до системи надання безоплатної правової допомоги», який би включав в себе інформації не лише про механізм надання такої правової допомоги, а й отримання адвокатом й навичок в психології, оскільки враховуючи специфіку цивільних спорів та й те що суб'єктами звернення за безоплатною допомогою є вразливі групи населення і взаємодія з ними потребує від представника не лише певних правових знань. Таким чином, забезпечення критерію «якості» надання безоплатної правової допомоги не треба розглядати лише крізь призму стандартів, які стосуються безпосередньої процедури надання юридичних послуг, необхідно також до стандартів відносити й те, що передує діяльності адвоката з безоплатної правової допомоги, тобто шлях набуття відповідного статусу і отримання адвокатом необхідних знань, оскільки все ж таки інститут безоплатної правової допомоги стосується більш вразливих суб'єктів.

Необхідно звернути увагу й на те, що коли особа використовує всі національні засоби правового захисту їй буде відмовлено у наданні безоплатної вторинної правової допомоги, це можна пояснити тим, що спір вже буде розглядатися в іншій площині, оскільки порушником прав та інтересів є держава, а безоплатна правова допомога надається за кошти

Державного бюджету. Виникає така ситуація, що особа, яка не має матеріальної можливості оплатити послуги адвоката в міжнародному суді, не зможе відновити порушене право, а враховуючи практику ЄСПЛ держави нерідко порушують цивільні права, які закріплені в Конвенції, наприклад, справи щодо порушення права на захист власності ст. 1 Першого протоколу до Конвенції [12]. Так можна згадати справи «Рисовський проти України» [19] та більш нову «Кривенький проти України» [20], в яких наша держава, а саме відповідні органи незаконно затримували вирішення питання власності осіб на землю, тим самим створили невизначеність щодо встановлення права власності і позбавили осіб зазначеного права без виплати належної компенсації, таким чином державний інтерес у конфіскації майна шляхом незаконних дій превалював над загальновизнаним цивільним правом особи на захист свого індивідуального основоположного права. Тобто, коли спір виходить за рамки національного цивільного судочинства і переходить в площину міжнародного цивільного процесу вторинна безоплатна правова допомога стає недієвою і особа елементарно не зможе відновити порушене право через свій матеріальний стан.

Висновки з дослідження та шляхи вдосконалення правової регламентації. Інститут безоплатної вторинної правової допомоги став важливим кроком для подолання прірви між професійною правовою допомогою та матеріальною неможливістю доступу до такої допомоги, оскільки через правову необізнаність більшість фізичних осіб чиї цивільні права були порушені, невизнані або оспорені не могли самотійно захистити себе у суді, тому запровадження у 2011 році безоплатної правової допомоги мало на меті подолати цю проблему. Незважаючи на велику кількість позитивних моментів, все ж таки існують деякі проблеми у механізмі доступу до безоплатної правової допомоги, а рівень нормативного врегулювання зазначеного інституту не є задовільним. Необхідно звернути

увагу на неоднакову практику на міжнародному рівні стосовно переваги надання державою безоплатної правової допомоги у кримінальних справах, такий підхід можна розкритикувати, бо складність цивільних справ є недооціненою, оскільки як і в кримінальних так і в цивільних справах наявна сторона, якій було в певній мірі завдано шкоди і зазвичай це особи, які не тільки не мають юридичної освіти, а й навіть мінімальної обізнаності в своїх правах, тому є доцільним запровадити однаковий механізм доступу до безоплатної правової допомоги керуючись не критерієм віднесення справи до певної галузі права, а все ж таки враховувати складність самого спору.

Також вдосконалення потребує механізм реалізації принципу вільного обрання представника, незважаючи на те, що у Законі закріплюються гарантії недискримінації при її наданні, але якщо враховувати сучасний стан функціонування зазначеного інституту виникає ситуація, що особа, яка має можливість оплатити собі адвоката може його обрати самотійно, а при наданні безоплатної допомоги адвоката призначає Центр з надання безоплатної вторинної правової допомоги, тобто вільне обрання представника виключається, тому доцільно зазначити, що наявна дискримінація за матеріальним становищем особи.

Необхідно врегулювати на законодавчому рівні питання й доступу до безоплатної правової допомоги у міжнародних судах, так як, зазвичай, відповідачем у цивільних справах на міжнародному рівні є держава, а фінансуються послуги з безоплатної правової допомоги за рахунок Державного бюджету, то можна зауважити що така допомога є взаємовиключним явищем, але необхідно зазначити, що наша держава у 2017 році підписала Європейську угоду про передачу заяв про правову допомогу, яка перебрала механізм звернення за правовою допомогою у цивільних справах на території країн-учасниць Ради Європи через уповноважені органи [21], але в Україні вже протягом шести років з дня ратифікації Угоди такий орган не був створений. Тому питання права на

безоплатну вторинну правову допомогу на міжнародному рівні залишається неврегульованим, а чинна нормативно-правова база потребує вдосконалення задля більш ефективного функціонування зазначеного інституту та подолання наявних прогалин.

Література

1. Вільчик Т.Б. Адвокатура як інститут реалізації права на правову допомогу: порівняльно-правовий аналіз законодавства країн європейського союзу та України : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.10. Харків, 2016. 490 с. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/10874/1/Vilchyk_T_B_2016.pdf (дата звернення: 20.05.2023)
2. Гончаренко С. В. Проблеми надання безоплатної правової допомоги. Короткий огляд новітніх тенденцій. Адвокат. 2011. №11. С. 12-16. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/adv_2011_11_2 (дата звернення: 20.05.2023)
3. Комаров В.В. Проблеми теорії та практики цивільного судочинства: монографія / За заг. ред. В.В. Комарова. Х. : Харків юридичний, 2008. 928 с.
4. Макеева О. М., Бурбега В. В. Безоплатна правова допомога: теоретико-правові засади. *Юридичний вісник*. 2018. № 3 (48). С. 124–130.
5. Некласа Ю. В. Суб'єкти надання вторинної безоплатної правової допомоги в цивільному процесі. Актуальні проблеми держави і права. 2012. С. 339-347. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/5222/Neklesa%20apdp66.pdf?sequence=1> (дата звернення: 20.05.2023)
6. Сакара Н. Право на доступ до правосуддя у цивільних справах: правові позиції європейського суду з прав людини та національний контексті // *Право України*. 2018. № 10. С. 64-85.

7. Стаматіна М. В.. Організація діяльності щодо реалізації права громадян на безоплатну правову допомогу: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 / М. В. Стаматіна. Харків, 2013. 21 с.
8. Шрамко Ю. Т.. Конституційне право на правову допомогу в Україні: актуальні питання законодавчого регулювання : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. Київ, 2016. 18 с.
9. Яновська О. Г. Європейські стандарти надання безоплатної правової допомоги в кримінальному судочинстві: проблеми реалізації в Україні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Юриспруденція*. 2013. Вип. 6-1(2). С. 199–202.
10. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV у редакції від 15.04.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#top> (дата звернення 20.05.2023).
11. Міжнародний пакт про громадські та політичні права від 16 грудня 1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення: 20.05.2023)
12. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції : Закон України від 17 липня 1997 р. № 475/97-ВР // Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1997. № 40. Ст. 263 (зі змінами).
13. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23.02.2006 № 3477-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text> (дата звернення: 20.05.2023)
14. Рішення Європейського суду з прав людини по справі "Кьоніг проти Німеччини" (заява 6232/73 від 28 червня 1978 року). URL:

[https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-57512%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57512%22]})

(дата звернення: 20.05.2023)

15.Рішення Європейського суду з прав людини по справі "Ейрі проти Ірландії" (заява 6289/73 від 9 жовтня 1979 року). URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-57420%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57420%22]})

(дата звернення: 20.05.2023)

16.Рішення Європейського суду з прав людини по справі "Ессаді проти Франції" (заява 49384/99 від 26 лютого 2002 року). URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-60165%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-60165%22]})

(дата звернення: 20.05.2023)

17.Про безоплатну правову допомогу : Закон України від 02.06.2011 р. № 3460-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text> (дата звернення: 20.05.2023)

18.Про Затвердження Стандартів якості надання безоплатної вторинної правової допомоги у цивільному, адміністративному процесах та представництва у кримінальному процесі : Наказ Міністерства юстиції України від 21.12.2017 р. No 4125/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1554-17> (дата звернення: 20.05.2023)

19.Рішення у справі «Рисовський проти України» (Rysovskyy v. Ukraine) від 20 жовтня 2011 року (заява № 29979/ 04). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_854#Text (дата звернення: 20.05.2023)

20.Рішення у справі "Кривенький проти України" (Kryvenkyu v. Ukraine) від 16 лютого 2017 року (заява № 43768/07). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_d48#Text (дата звернення: 20.05.2023)

21.Європейська угода про передачу заяв про правову допомогу від 21 січня 1977 року : ратифіковано Законом України від 07.06.2017. No

2088-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_321 (дата звернення: 20.05.2023)

References

1. Vilchyk. T.B. Advokatura yak instytut realizatsii prava na pravovu dopomohu: porivnialno-pravovyi analiz zakonodavstva krain yevropeiskoho soiuzu ta Ukrainy : dys. ... dokt. yuryd. nauk : 12.00.10. Kharkiv, 2016. 490 s. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/10874/1/Vilchyk_T_B_2016.pdf (date of access: 20.05.2023).
2. Honcharenko S. V. Problemy nadання bezoplatnoi pravovoi dopomohy. Korotkyi ohliad novitnikh tendentsii. Advokat. 2011. №11. S. 12-16. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/adv_2011_11_2 (date of access: 20.05.2023).
3. Komarov V.V. Problemy teorii ta praktyky tsyvilnoho sudochynstva: monohrafiia / Za zah. red. V.V. Komarova. Kh. : Kharkiv yurydychnyi, 2008. 928 s.
4. Makeieva O. M., Burbeza V. V. Bezoplatna pravova dopomoha: teoretyko-pravovi zasady. Yurydychnyi visnyk. 2018. No 3(48). S. 124–130.
5. Neklasa Yu. V. Subiekty nadання vtorynnoi bezoplatnoi pravovoi dopomohy v tsyvilnomu protsesi. Aktualni problemy derzhavy i prava. 2012 r. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/5222/Neklesa%20apdp66.pdf?sequence=1> (date of access: 20.05.2023).
6. Sakara N. Pravo na dostup do pravosuddia u tsyvilnykh spravakh: pravovi pozytsii yevropeiskoho sudu z prav liudyny ta natsionalnyi konteksti // Pravo Ukrainy. 2018. № 10. S. 64-85.
7. Stamatina M. V. Orhanizatsiia diialnosti shchodo realizatsii prava hromadian na bezoplatnu pravovu dopomohu: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: spets. 12.00.07. Kharkiv, 2013. 21 s.

8. Shramko Iu. T. Konstytutsiine pravo na pravovu dopomohu v Ukraini: aktualni pytannia zakonodavchoho rehuliuвання : avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.02. Kyiv, 2016. 18 s.
9. Ianovska O. H. Yevropeiski standarty nadannia bezoplatnoi pravovoi dopomohy v kryminalnomu sudochynstvi: problemy realizatsii v Ukraini. Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Yurysprudentsiia. 2013. Vyp. 6-1(2). S. 199–202.
10. Tsyvilnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy vid 18.03.2004 r. No 1618-IV u redaktsii vid 15.04.2023 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#top> (date of access: 20.05.2023).
11. Mizhnarodnyi pakt pro hromadski ta politychni prava vid 16 hrudnia 1966 r. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (date of access: 20.05.2023).
12. Pro ratyfikatsiiu Konventsii pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod 1950 roku, Pershoho protokolu ta protokoliv No 2, 4, 7 ta 11 do Konventsii: Zakon Ukrainy vid 17 lypnia 1997 r. No 475/97-VR // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR). 1997. No 40. St. 263 (zi zminamy).
13. Pro vykonannia rishen ta zastosuvannia praktyky Yevropeiskoho sudu z prav liudyny : Zakon Ukrainy vid 23.02.2006 № 3477-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text> (date of access: 20.05.2023).
14. Rishennia Yevropeiskoho sudu z prav liudyny po spravi "Konih proty Nimechchyny" (zaiava 6232/73 vid 28 chervnia 1978 roku). URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-57512%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57512%22]}) (date of access: 20.05.2023).
15. Rishennia Yevropeiskoho sudu z prav liudyny po spravi "Eiri proty Irlandii" (zaiava 6289/73 vid 9 zhovtnia 1979 roku). URL:

[https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-57420%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57420%22]})
(date of access: 20.05.2023).

16. Rishennia Yevropeiskoho sudu z prav liudyny po spravi "Essadi proty Frantsii" (zaiava 49384/99 vid 26 liutoho 2002 roku). URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-60165%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-60165%22]})
(date of access: 20.05.2023).
17. Pro bezoplatnu pravovu dopomohu: Zakon Ukrainy vid 02.06.2011 r. № 3460-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text> (date of access: 20.05.2023).
18. Pro Zatverdzhennia Standartiv yakosti nadannia bezoplatnoi vtorynnoi pravovoi dopomohy u tsyvilnomu, administratyvnomu protsesakh ta predstavnytstva u kryminalnomu protsesi : Nakaz Ministerstva yustytzii Ukraini vid 21.12.2017 r. No 4125/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1554-17> (date of access: 20.05.2023).
19. Rishennia u spravi «Rysovskyy proty Ukrainy» (Rysovskyy v. Ukraine) vid 20 zhovtnia 2011 roku (zaiava № 29979/ 04). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_854#Text (date of access: 20.05.2023).
20. Rishennia u spravi "Kryvenkyy proty Ukrainy" (Kryvenkyy v. Ukraine) vid 16 liutoho 2017 roku (zaiava № 43768/07). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_d48#Text (date of access: 20.05.2023).
21. Ievropeiska uhoda pro peredachu zaiav pro pravovu dopomohu vid 21 sichnia 1977 roku: ratyfikovano Zakonom Ukrainy vid 07.06.2017. No 2088-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_321 (date of access: 20.05.2023).